

Csitéi Béla: Személyiségi jogok az egészségügyben

A tanulmány célja, hogy az egészségügyi jogviszony alanyainak bemutatását követően megvizsgálja az emberi méltósághoz való jog, a magánélethez való jog, a diszkriminációmentes elbánáshoz való jog és a személyes adatok védelméhez való jog érvényesülését az egészségügyben, majd ismertesse azokat az általános jellegű gyakorlati problémákat, amelyek a sérelemdíj intézményének értelmezéséhez és alkalmazásához kapcsolódnak. Tanulmányom végén összegzem annak tartalmát, majd megfogalmazom a vizsgált kérdésekkel kapcsolatos észrevételeimet és javaslataimat.

1. Bevezetés

[1] A személyiség védelme jogpolitikai cél. E védelem egyik eszköze a polgári jogi szabályozás,¹ amely nemcsak a személyhez fűződő jogok általános védelmét biztosítja, hanem egyes személyiségi jogokat külön is nevesít. A személyiségi jogok az élet minden területén védelmet élveznek, ugyanakkor azok tiszteletben tartása kiemelt jelentőséggel bír az egészségügyben. Az egészségügyi dolgozók tevékenységük gyakorlása során felelősséggel tartoznak magatartásukért: feladataik ellátásakor számos jogi és szakmai, írott és íratlan szabálynak kötelesek megfelelni, amelyek különböző követelményeket támasztanak az egészségügyi dolgozókkal szemben. Ha az egészségügyi dolgozó szabálysértő magatartása személyhez fűződő jogot sért, akkor az egészségügyi szolgáltató akár sérelemdíj megfizetésére is kötelezhető.²

[2] A kutatás keretei között két terület tanulmányozására kerül sor. A tanulmány első lépésben arra a kérdésre keresi a választ, hogy az egészségügyi dolgozó a beteg személyiségi jogaival kapcsolatos kötelezettségeinek mikor nem tesz eleget, tehát azt vizsgálja, hogy az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben releváns személyiségi jogok megsértése milyen formában valósulhat meg. A kutatás második lépésben a személyiségi jogok megsértéséért való felelősség hátterében rejlő problémák ismertetésére tesz kísérletet. E jogokkal összefüggésben ugyanis nem értelmezhető a „kár” fogalma, éppen ezért az sem határozható meg egyértelműen, hogy egy adott személyhez fűződő jog megsértése mekkora összegű sérelemdíj megfizetésére teremt kötelezettséget.

[3] Célom, hogy a kutatás eredményeit összegezve fel tudjam tárni azokat a jogi kérdéseket, amelyek a jogalkalmazás hátterében rejlenek, és alternatívákat tudjak megfogalmazni azokon a területeken, amelyeken a jogértelmezés és a jogalkalmazás nem következetes.

2. Az egészségügyi jogviszony alanyai

[4] Habár a tanulmány valódi célja az egészségügyi ellátás során okozott nem vagyoni sérelemért való polgári jogi felelősség elemzése, a kutatás tárgya mégsem redukálható kizárólag egyetlen terület tanulmányozására. Az egészségügy egésze ugyanis olyan komplex rendszert alkot, amelynek minimális ismerete nélkül nem lehetséges az érdemi kérdések vizsgálata; erőteljes heterogenitás jellemzi mind a rendszer tagjainak jogi státuszát, mind az egyes szereplők egymáshoz való viszonyát.

2.1. Az egészségügyi szolgáltató

[5] Az egészségügyi szolgáltató az egészségügyi viszonyrendszer centrális eleme. Mind az egészségügyi szolgáltató, mind pedig az egészségügyi intézmény fogalmát az egészségügyről

¹ SÓLYOM LÁSZLÓ: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 15. o.

² IFJ. LOMNÍCI ZOLTÁN: *Az orvoslás joga. Kommentár a gyakorlat számára*. Lélekben Otthon, Budapest, 2009, 159. o.

szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban Eütv.) határozza meg. A 3. § f) pontja alapján egészségügyi szolgáltatónak minősül valamennyi egyéni egészségügyi vállalkozó, jogi személy és jogi személyiség nélküli szervezet, amennyiben egészségügyi államigazgatási szerv által kiadott működési engedély alapján egészségügyi szolgáltatás nyújtására jogosult.

[6] Maguk az egészségügyi intézmények ennél szűkebb kategóriát testesítenek meg; az 1997. évi CLIV. törvény 3. § g) pontja alapján ide sorolhatók

- a) a gyógyintézetek, amelyek rendelőintézeti járóbeteg-szakellátást vagy fekvőbeteg-szakellátást nyújtanak;
- b) az állami mentőszolgálat;
- c) az állami vérellátó szolgálat;
- d) az egészségügyi államigazgatási szerv intézetei, amennyiben egészségügyi szolgáltatást is nyújtanak.

[7] Az egészségügyi intézmények fenntartójuk szerint két nagy csoportba sorolhatóak: lehetnek köz-, valamint magánintézmények. A közintézmények létesítésére közvetlenül az állam vagy valamely helyi önkormányzat által kerül sor, mindemellett állami vagy önkormányzati többségi tulajdonban állnak. A magán egészségügyi intézmények ezzel szemben jellemzően a magánszférából származó kezdeményezésre alakulnak meg, és egészben vagy legalább részben magántulajdonnak minősülnek. A magánintézmények három formában működhetnek: gazdasági társaságként, alapítványként vagy egyházként.³

[8] A két fogalom közötti különbségtétel csak látszólag bír jelentőséggel. A hatályos joganyag ugyanis azonos feltételeket támaszt valamennyi intézmény létesítésének és működésének alapvető kritériumaival szemben. Az egészségügyi szolgáltatás gyakorlásának általános feltételeiről, valamint a működési engedélyezési eljárásról szóló 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 7–10. §-a tartalmazza az engedélyezési eljárásra vonatkozó egységes normaanyagot. Ennek értelmében azonos feltételek vonatkoznak az egészségügyi intézmények működési engedélyeinek kiadására, ide értve például a kiadásra jogosult szervek körét, a kérelmek tartalmát vagy a helyszíni szemle szabályait. Hasonló módon nem differenciál a jogalkotó az intézmények által kifejtett tevékenység szabályozása során. Az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény 5–6. §-a az egészségügyi tevékenység végzésének általános szabályai között minden intézményre kötelező jelleggel fogalmazza meg az egészségügyi dolgozók legfontosabb jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös normákat.

[9] Az egészségügyi szolgáltatók másik nagy csoportját az egyéni vállalkozók alkotják. A 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 6/A. § (3) bekezdése kimondja, hogy az egyéni egészségügyi vállalkozóknak személyesen kell rendelkezniük egészségügyi szakképesítéssel, egyben személyesen vesznek részt az egészségügyi tevékenység folytatásában. További lényeges szabályt rögzít a 2003. évi LXXXIV. törvény 10. § (3) bekezdése, amikor deklarálja, hogy az egészségügyi vállalkozók – a szükséges feltételek fennállása esetén – valamennyi egészségügyi tevékenység végzésére jogosultak, amennyiben törvény az adott tevékenység végzésében nem korlátozza, ill. az adott feladat ellátását jogszabály nem köti egy konkrét egészségügyi szolgáltatóhoz. Az egyéni vállalkozások ugyanakkor nem minősülnek elkülönült jogi személyeknek; jelen esetben pusztán az egészségügyi dolgozók által folytatott,

³ KOVÁCSY ZSOMBOR (szerk.): *Az egészségügyi jog nagy kézikönyve*. CompLex, Budapest, 2009, 809-810. o.

jellemzően haszonszerzésre irányuló gyógyászati tevékenységeknek a jogi kereteit testesítik meg.⁴

[10] Speciális kategóriát alkot a 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés k) pontja által nevesített közreműködő intézménye. A közreműködő olyan személy vagy szervezet, amely ún. közreműködői szerződés alapján és működési engedély birtokában a közreműködést igénybe vevő szolgáltató nevében egészségügyi szolgáltatást nyújt, egyszerre biztosítva az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket. A 2. § (1) bekezdés n) pontja alapján közreműködő nemcsak magánintézmény vagy egyéni vállalkozó, hanem közintézmény is lehet. Önálló formaként nevesíti a rendelet a személyes közreműködő fogalmát. A személyes közreműködés jellegzetessége, hogy a közreműködő csupán a személyi feltételeket biztosítja, a tárgyi feltételekért tehát kizárólag a közreműködést igénybe vevő fél felel. A 12. § (2)–(3) bekezdése alapján közreműködői szerződés határozatlan időtartamra jön létre, kötelező tartalmi elemeit a rendelet taxatívén rögzíti.

2.2. A beteg

[11] A beteg jogi fogalmát az 1997. évi CLIV. törvény 3. § a) pontja határozza meg. Ennek értelmében azok a személyek minősülnek betegnek, akik egészségügyi ellátást vesznek igénybe vagy abban részesülnek. A 3. § c) pontja alapján egészségügyi ellátásnak minősül minden olyan egészségügyi tevékenység, amely a beteg egészségi állapotát érinti.

[12] A jogi szabályozás alapján a betegek két csoportba sorolhatóak. Az első csoportot azok a személyek alkotják, akik megromlott egészségi állapotuk, azaz betegségük okán kényszerülnek egy adott egészségügyi szolgáltatás igénybevételére. Nem minden jogi értelemben vett beteg tekintető azonban egészségügyi értelemben is betegnek. A törvényi definíció alapján ugyanis nem szükségszerű, hogy a beteg betegségben szenvedjen. Bizonyos egészségügyi szolgáltatások alanyai lehetnek egészséges személyek is. A betegek második csoportját tehát azok a jogalanyok alkotják, akik olyan egészségügyi szolgáltatásokban (például esztétikai célú plasztikai műtétben vagy védőoltásban) részesülnek, amelyeket a személyek nem gyógyító céllal vesznek igénybe.⁵ Természetesen egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy egy egészségügyi értelemben vett beteg személy olyan ellátást vegyen igénybe, amelyre egészséges személyek is jogosultak. Az Eütv. meghatározása alapján a beteg akár a saját döntése alapján, akár az akaratától független oknál fogva egészségügyi ellátás jogosultja lehet.

3. Az emberi méltósághoz való jog, a magánélethez való jog, a diszkriminációmentes elbánáshoz való jog és a személyes adatok védelméhez való jog az egészségügyben

[13] A károsult által elszenvedett hátrányoknak két fő formáját különböztetjük meg: a vagyoni károkat és a személyiségi jogok megsértéséből eredő hátrányokat. Vagyoni kárról abban az esetben beszélhetünk, ha a károsult személy a károkozás miatt vagyoni hátrányt szenved el; vagyoni hátránynak minősül a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés, az elmaradt haszon és a felmerült költség. Vagyoni kárt szerződészegés és szerződésen kívüli károkozás is eredményezhet. A szerződésen kívüli károkozásoknak is számos formáját különböztetjük meg: ide sorolhatjuk az egyszerű deliktuális károkozást, de deliktuális felelősséget keletkeztet a veszélyes üzemi károkozás is. A személyiségi jogok megsértése

⁴ KOVÁCSY ZSOMBOR: *Egészségügyi jog*. Semmelweis, Budapest, 2008, 31-32. o.

⁵ JOBBÁGYI GÁBOR: Az orvos-beteg jogviszony az új Ptk.-ban. *Polgári jogi kodifikáció*, 2005/3. sz., 17. o.

ugyanakkor nem feltétlenül jelent károkozást is; e felelősség alapja valamely személyhez fűződő jog megsértése.

[14] A személyiségi jogok megsértéséért való felelősség jellegzetessége, hogy – a vagyoni károkozással szemben – az okozott hátránytól független igényt alapoz meg; a károsult személy az eredményes igényérvényesítéshez pusztán a jogsértés tényét köteles igazolni. A nevesített személyiségi jogokat a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) tartalmazza, azonban a törvényi felsorolás nem taxatív jellegű. A 2:42. § (2) bekezdése és 2:43. § több olyan személyiségi jogot is megnevez, amelyek az egészségügyi beavatkozások során is könnyen szenvedhetnek sérelmet; jellemzően ilyen személyiségi jognak minősül

- a) az emberi méltósághoz való jog;
- b) az élethez, a testi épséghez és az egészséghez való jog;
- c) a magánélethez való jog;
- d) a diszkriminációmentes elbánáshoz való jog;
- e) a becsülethez és a jóhírnévhez való jog;
- f) a személyes adatok védelméhez való jog;
- g) stb.

[15] A sérelemdíj a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban 1959-es Ptk.) által szabályozott nem vagyoni kártérítés intézményét váltotta fel. Mivel a védett személyiségi jogok tartalma nem változott, ezért az 1959-es Ptk.-hoz kötődő bírói gyakorlat is alkalmas arra, hogy az egészségügyi viszonyokra konkretizált személyiségi jogok jelentése megállapíthatóvá váljon. Az új Ptk. ugyanakkor jelentős mértékben megváltoztatta az igényérvényesítés szabályait. E szabályok ismertetésére a fontosabb személyhez fűződő jogok bemutatását követően kerül sor. Az egészségügyi beavatkozások során jellemzően az élethez, a testi épséghez és az egészséghez való jog szenved sérelmet. E személyhez fűződő jogok ismertetése ugyanakkor mellőzhető, mivel azok tartalma viszonylag egyértelműen meghatározható. Az élethez, a testi épséghez és az egészséghez való jog megsértésének egyébként is a kártérítési vonzata meghatározó, szemben a személyiségi jogok többségével, amelyek sokszor nem is kerülnek kapcsolatba a kártérítés rendszerével vagy a kár fogalmával. Bemutatni éppen ezért azokat a személyhez fűződő jogokat érdemes, amelyek sérelme esetén elsődleges sérelemdíj iránti igény érvényesítésének van helye, és amelyek vizsgálata a dolgozat tárgya alapján kifejezetten indokolt. Ilyen jognak minősül az emberi méltósághoz való jog, a magánélethez való jog, a diszkriminációmentes elbánáshoz való jog és a személyes adatok védelméhez való jog.

[16] 1. Az emberi méltósághoz való jog a személyhez fűződő jogokhoz kapcsolódó szubszidiárius jog. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az emberi méltósághoz való jog megsértése megállapítható, azonban a Ptk.-ban rögzített valamely nevesített személyhez fűződő jog nem szenved sérelmet, akkor a jogosultnak lehetősége van arra, hogy az emberi méltósághoz való jogára hivatkozva sérelemdíj iránti igényt érvényesítsen. Az emberi méltósághoz való jog tehát egy keret, amely magába foglalja a Ptk. által deklarált személyiségi jogokat; nem más, mint egy olyan közös nevező, amely a személyiség egyes

aspektusai felett helyezkedik el.⁶ Az emberi méltósághoz való jogot az Eütv. betegjogként is nevesíti. A beteg emberi méltósághoz való jogát, mint alapvető emberi jogot az egészségügyi ellátás során tiszteletben kell tartani. Ennek értelmében a beteg kizárólag az ellátásához feltétlenül szükséges beavatkozások végezhetőek el; a beteg jogai csak az egészségi állapota által indokolt ideig, a szükséges mértékben és módon korlátozhatóak.

[17] Az emberi méltósághoz való jog megsértésének gyakori esete, amikor az ellátásban részesülő személlyel az egészségügyi dolgozók nem megfelelő tisztelettel beszélnek, a beteget becézgetik vagy nem a nevén szólítják.⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.505/2012/8. számú döntése alapján az emberi méltóság sérelmét eredményezi ugyanakkor az is, ha az egészségügyi szolgáltató a beteget a többi beteghez képest hátrányosan megkülönbözteti, a tájékoztatási kötelezettségének nem tesz eleget, téves diagnózist állapít meg vagy a dokumentációt hiányosan vezeti. Fontos, hogy habár a hátrányos megkülönböztetés – akárcsak a többi nevesített személyiségi jog megsértése – sérti a beteg emberi méltóságát, ugyanakkor a sérelemdíj iránti igény alapja ebben az esetben nevesített személyiségi jog megsértése – tehát nem az emberi méltóság sérelme – lesz. A személyiségi jogi jogsértés ugyanakkor nem eredményez objektív felelősséget. A jogsértő mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A 2013. évi V. törvény 2:52. § (2) bekezdése ugyanis rögzíti, hogy a sérelemdíj megfizetésének feltételeire – egyben a kimentés módjára – a deliktuális felelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni. A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.874/2012/3. számú döntése alapján nem sérül a beteg emberi méltósághoz való joga, ha a háziorvos azért utasítja el az ő körzetében lakóhellyel nem rendelkező beteg ellátását, mert a beteg elmulasztja közölni vele, hogy nincsen másik háziorvosa.

[18] 2. A magánélethez való jog talán az egyik legkülönlegesebb személyhez fűződő jog. E jogosultság értelmezése azért problematikus, mert a magánélethez való jog és a többi – a magánélethez való joghoz hasonló jellegű – személyiségi jog egymáshoz való viszonya nem egyértelmű. A magánlakáshoz való jog, a személyes adatok védelméhez való jog, valamint a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog ugyanis a magánélethez kötődnek, azonban annak fogalmát mégsem meríthetik ki, hiszen ebben az esetben értelmetlenné válna a magánélethez való jog személyhez fűződő jogként történő szabályozása. A magánélethez való jog jelentése kétféleképpen határozható meg. Az első lehetséges értelmezés szerint a magánélethez való jogot önálló – a többi személyhez fűződő jogtól különböző – jelentéssel ruházzuk fel. A Ptk. által nevesített személyiségi jogok azonban majdnem teljesen lefedik a magánélet valamennyi aspektusát, ezért a magánélethez való jog megsértése szinte biztos, hogy együtt jár valamely más személyhez fűződő jog sérelmével is. A második lehetséges értelmezés szerint éppen ezért *quasi* szubszidiárius jogként kezeljük a magánélethez való jogot, amely elsődlegesen hégzagkitöltő funkcióval bír.⁸ Az 1959-es Ptk. a magánélethez való jogot még nem tartalmazta; annak fogalma először a bírói gyakorlatban jelent meg, következetes gyakorlata azonban még nem alakult ki.

⁶ IFJ. LOMNICI ZOLTÁN – GAZSÓ BALÁZS LÁSZLÓ: *A nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatos perek legújabb tendenciái*. Oriold és Társai, Budapest, 2011, 33-35. o.

⁷ POLECSÁK MÁRIA (szerk.): *A betegek jogai*. Vince, Budapest, 1999, 34. o.

⁸ MENYHÁRD ATTILA: A magánélethez való jog elméleti alapjai. *In Medias Res*, 2014/2. sz., 404. o.

[19] 3. A diszkriminációmentes elbánáshoz való jog az egyenlő bánásmód követelményéből vezethető le. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (a továbbiakban Ebktv.) 1. §-a kimondja, hogy a Magyarország területén tartózkodó természetes személyekkel és azok csoportjaival, valamint a jogi személyekkel és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel azonos tisztelettel, körültekintéssel és az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni. A törvény rögzíti, hogy az egyenlő bánásmód követelményét az egészségügyi ellátásokkal összefüggésben is biztosítani kell. A jogalkotó az egészségügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódóan négy területet külön is nevesít, amelyeken kifejezetten megköveteli a diszkriminációtól mentes eljárást: a 25. § (1) bekezdése alapján tilos a hátrányos megkülönböztetés a betegségmegelőző programokban és a szűrővizsgálatokon való részvétellel összefüggésben, a gyógyító-megelőző ellátások során, a tartózkodás céljára szolgáló helyiségek használatakor és az ételmezési és egyéb szükségletek kielégítése során. Az 1997. évi CLIV. törvény 7. § (1) bekezdése szintén nyomatékosítja, hogy minden betegnek joga van az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő ellátáshoz.

[20] Az Ebktv. által tartalmazott felsorolásból is látható, hogy a hátrányos megkülönböztetésnek számos formája ismert, e felsorolás ugyanakkor még csak nem is taxatív jellegű. Az egyenlő bánásmód követelményét gyakran hozzák párhuzamba a beteg indokolatlan várakoztatásával. Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése viszont csak abban az esetben állapítható meg, ha a beteg valamely – az Ebktv. által tartalmazott – védett tulajdonsága szenved sérelmet. A Kúria Pfv.IV.20.503/2013/12. számú döntése alapján az indokolatlan várakoztatás még ha jogsértőnek is minősül, akkor sem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését, ha valamely védett tulajdonság sérelme nem valósul meg. A Miskolci Törvényszék 23.P.20.396/2010/63. számú döntése alapján viszont az emberi méltósághoz való jog sérelme – annak szubszidiárius jellege okán – abban az esetben is megállapítható, ha nem sérül védett tulajdonság. A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 5.P.20.677/2010/25. számú döntéséből kitűnik, hogy a betegek gyakran faji diszkriminációra hivatkoznak, ha úgy vélik, hogy egy adott faji csoporthoz való tartozásuk miatt nem részesülnek megfelelő ellátásban. A Kúria Pfv.IV.21.109/2013/7. számú döntéséből ugyanakkor mégis látható, hogy e keresetek többnyire nem eredményesek, hiszen a megkülönböztetésnek hátrányosnak kell lennie; még ha igazolható is lenne, hogy az egészségügyi szolgáltató megkülönböztette a beteget, annak azt is bizonyítania kellene, hogy ebből a megkülönböztetésből hátránya származott. A sérelemdíj iránti igény érvényesítésekor habár nincs szükség a jogsértés tényén kívül további hátrány bizonyítására, maga a jogsértés ugyanakkor valamilyen hátrányban nyilvánul meg.

[21] 4. A személyes adatok védelméhez való jog érvényesülését az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény hivatott biztosítani. A 3. § az egészségi állapotra vonatkozó adatokat különleges adatoknak minősíti, azonban az egészségügyi adatokra vonatkozó további szabályokat nem tartalmaz. Ennek indoka, hogy a betegek személyes és egészségügyi adatainak védelme, ill. az egészségügy rendeltetésszerű működésének biztosítása érdekében az adatvédelemre vonatkozó általános

szabályok alkalmazása nem minden esetben kívánatos,⁹ ezért a jogalkotó az egészségügyre vonatkozó adatvédelmi szabályokat külön törvényben rögzíti.

[22] Az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény (a továbbiakban Eatv.) határozza meg a védendő adatok körét. A 3. § a) pontja alapján egészségügyi adatnak minősül többek között a testi és lelki állapotra, a kóros szenvedélyre, a megbetegedésre és az elhalálozás körülményeire vonatkozó adat, ill. az ezekkel kapcsolatba hozható és ezeket befolyásoló minden egyéb adat. A 4. § kimondja, hogy az egészségügyi adatokat milyen célból lehet kezelni, míg az 5. § kijelöli az adatkezelésre jogosultak körét. A 4. § (4) bekezdése alapján az adatkezelés további feltétele, hogy csak olyan adatok kezelhetők, amelyek az adatkezelés céljának eléréséhez feltétlenül szükségesek. A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.001/2009/4. számú döntése alapján jogellenes magatartásnak minősül az is, ha az adatkezelő olyan személy számára továbbít védett adatokat is tartalmazó dokumentumot, aki az adatok megismerésére nem jogosult. Fontos, hogy a 7. § (3) bekezdése alapján az adatkezelés érintettje jogosult az adatkezelésről tájékoztatást kapni, a rá vonatkozó adatokat megismerni, az egészségügyi dokumentációba betekinteni és az adatait tartalmazó iratokról másolatot kérni. E jogok ugyanakkor csak a törvény keretei között gyakorolhatóak; a Szolnoki Törvényszék 8.P.20.151/2012/14. számú döntése alapján az érintett nem tekinthet be a dokumentációba, ha az adatkezelő nem tartozik az Eatv. hatálya alá.

4. A személyiségi jogok megsértéséért való felelősség

[23] Az 1959. évi IV. törvény 355. § (1) bekezdése a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményeként a nem vagyoni kártérítést jelölte meg. A jogalkotó a vagyoni kártérítés és a nem vagyoni kártérítés szabályait nem választotta el egymástól; a károkozó abban az esetben volt köteles a nem vagyoni kártérítés megfizetésére, ha felróható magatartásával okozati összefüggésben kárt okozott a károsultnak. E szabály számos gyakorlati problémát eredményezett. A személyiségi jogokkal összefüggésben ugyanis nem értelmezhető a „kár” fogalma. Ennek indoka, hogy a kár természeténél fogva vagyoni jellegű. Nem határozható meg összegeként, hogy mennyit ér például az emberi élet vagy egy adott személy becsülete. A kárnak, mint a felelősség megállapítása egyik feltételének a bizonyítása éppen ezért nem volt lehetséges azok számára, akik nem vagyoni kártérítés iránti igényt kívántak érvényesíteni. A nem vagyoni kár intézménye ugyanakkor nem csak a személyhez fűződő jogukban megsértett személyeket hozta lehetetlen helyzetbe: a bíróságok maguk sem voltak képesek megfelelően alkalmazni a nem vagyoni kár szabályait, és a jogsértéseket elszenvedő személyeket kötelezték a nekik okozott hátrány bizonyítására. A problémákat csak tetézte, hogy a nem vagyoni kártérítés nemcsak a kompenzációt, hanem a prevenciót is hivatott volt biztosítani, a szabályozás működésképtelensége ugyanakkor egyik cél érvényesülését sem tette lehetővé.¹⁰

[24] Fontos, hogy a károsult kártérítési igénye nem akadályozza annak, hogy sérelemdíj iránti igényt is érvényesítsen. Előfordulhat, hogy a károkozó magatartás vagyoni kárt keletkeztet, azonban ezzel párhuzamosan személyiségi jogot is sért. Ebben az esetben a két igény párhuzamosan érvényesíthető, hiszen míg a kártérítés a vagyoni károk reparációját szolgálja,

⁹ PÁVA HANNA: *Az egészségügyi adatok védelméről általában* [online]. [2016.09.27.], <http://www.szoszolo.hu/06tanulmanyaink/230611pava.htm>

¹⁰ LÁBADY TAMÁS: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. *Állam- és Jogtudomány*, 2016/1. sz., 41-42. o.

addig a sérelemdíj az elszenvedett személyiségi jogi jogsértést hivatott kompenzálni. Habár a két igény megfér egymás mellett, azonban vitatott, hogy amennyiben mindkét jogcím adott, azonban mindkét igény azonos jogsértésen alapul, akkor nem minősül-e káronszerzésnek, ha a károsult a kártérítés mellett a sérelemdíj teljes összegében is részesül.¹¹ Ezekben az esetekben véleményem szerint káronszerzésről nem beszélhetünk. Ennek indoka, hogy a személyiségi jogi jogsértés és a károkozás eltérő jogi tárgyat sért. Személyiségi jogi jogsértés esetén valójában nem keletkezik kár; a sérelmet szenvedett személynek a törvényben meghatározott joga sérül, s e jogsérelem egyfajta reparációjaként követeli meg a jogalkotó a sérelemdíj megfizetését. Károkozás esetén ezzel szemben a károkozás általános tilalmát megfogalmazó szabály szenved sérelmet. A két igény alapja tehát nem azonos: akkor sem beszélhetünk káronszerzésről, ha a felelős személy magatartása egyszerre sérti mindkét jogi tárgyat, hiszen a személyhez fűződő jogok megsértése és a károkozás intézménye eltérő jogsértéseket orvosolnak.

[25] A sérelemdíj intézménye ma is számos elméleti és gyakorlati problémát vet fel. Habár a jogalkotó – a dogmatikai ellentmondásokra tekintettel – a nem vagyoni kártérítés fogalmát már nem használja a Ptk.-ban, azonban ez nem jelenti azt, hogy a jogintézmény elnevezésének megváltoztatásával orvosolni tudja a már korábban is fennálló ellentmondásokat. A személyiségi jogoknak a vagyoni viszonyokkal azonos szintű védelme ugyanis csak akként biztosítható, ha a jogalkotó a személyhez fűződő jogok megsértését a vagyoni károkozással azonos szinten kezeli. A sérelemdíj iránti igényt megalapozó hátrány ugyanakkor továbbra sem definiálható kárként. Jól látható ez abból is, hogy a személyiségi jog megsértésével okozott hátrány nem teszi lehetővé az eredeti állapot helyreállítását; a sérelemdíj nem *in integrum restitutio* jellegű, pusztán a sérelem utólagos kiegyensúlyozását szolgálja.¹² A Ptk. – és egyben az Eütv. – tehát bár előírja a deliktualis felelősség szabályainak megfelelő alkalmazását, azonban a kárnak, mint a felelősség egyik fogalmi elemének a hiánya továbbra is lényeges különbséget képez a két jogintézmény között.

[26] A sérelemdíj szabályai könnyen vezethetnek a személyiségi jogi perek számának megnövekedéséhez. Ennek indoka, hogy személyiségi jogaikban megsértett személyek ma már a hátrány bizonyítása nélkül is eredményesen perelhetnek. Mindemellett a jogalkotó a személyhez fűződő jogokat úgy fogalmazza meg, hogy lehetőséget biztosít azok rugalmas értelmezésére. A hátrány bizonyítására vonatkozó kötelezettség megszűnése lehetővé teszi, hogy a bíróságok nagyobb számba ítéljenek meg olyan igényeket, amelyekben a jogosultak által elszenvedett sérelmeknek nincsenek látható nyomaik. Sérelemdíj iránti igényt alapozhat meg ugyanakkor például a hozzátartozó elvesztése is, méghozzá nemcsak attól függetlenül, hogy a jogosult hozzátartozója milyen körülmények között hunyt el, hanem attól is, hogy egyáltalán volt-e kapcsolat a jogosult és az elhunyt között, adott esetben akkor is, ha a családtagok kifejezetten rossz viszonyban álltak egymással.¹³ A jogalap ugyanis az utóbbi esetekben is csak nehezen vitatható; a bíróság legfeljebb a fizetendő sérelemdíj mértékének meghatározásakor mérlegelheti a tényállás egyes elemeit. A 2013. évi V. törvény 2:52. § (3)

¹¹ HANTI PÉTER: *Új Polgári Törvénykönyv és egészségügy I.* [online]. [2016.09.20.], http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/uj_polgari_torvenykonyv_es_egeszsegugy_1

¹² LÁBADY TAMÁS: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata.* ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1992, 31. o.

¹³ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog.* HVG-ORAC, Budapest, 2015, 844-846. o.

bekezdése rögzíti, a bíróság a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, valamint a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására tekintettel dönt a sérelemdíj összegéről. Ha tehát például az egészségügyi dolgozó által elkövetett hibához csak csekély mértékű felróhatóság kapcsolódik, akkor a bíróságnak lehetősége van arra, hogy az egészségügyi szolgáltatót a felróhatóság fokára hivatkozva alacsonyabb összegű sérelemdíjban marasztalja, ezáltal csökkentve a korábbi gyakorlat alapján megítélt kompenzációk elrugaszkodott mértékét.¹⁴

[27] Az eddig leírt problémák általános jellegűek, amelyek megelőzése bizonyos élethelyzetekben csak nehezen lehetséges. Különösen igaz ez az egészségügyi viszonyokra, hiszen az egészségügyi dolgozók a betegek testi épséghez és egészséghez való jogát többnyire nem szándékosan sértik meg, az elkövetett hibák mögött gyakran csak a felróhatóság egy alacsony foka lelhető fel. A sérelemdíj rugalmas szabályára ugyanakkor az egészségügyi gyakorlatnak is reagálnia kell. Az egyik lehetőség, hogy a különösen nagy kockázattal járó egészségügyi beavatkozások helyett megnő azoknak a beavatkozásoknak a száma, amelyek alkalmazása nem minden esetben indokolt, azonban hiba esetén alacsonyabb összegű kárt eredményeznek. Ilyen beavatkozásnak minősülhet például a császármetszés. A másik – az előzőt ki nem záró – lehetséges irány, hogy az egészségügyi szolgáltatók mindazokban az esetekben megtagadják az ellátást, amikor kockázatos beavatkozásra kerülne sor és a törvény az ellátás megtagadásának lehetőségét nem zárja ki.¹⁵ Az ellátás megtagadására azonban csak szűk körben van lehetőség. Az egészségügyi szolgáltató és a beteg közötti kapcsolat egyik attribútuma a szolgáltató oldalán rendszeresen jelentkező kényszer, amely az 1997. évi CLIV. törvény 77. § (1) bekezdése alapján a sürgősségi ellátásokkal, a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 18. § (2) bekezdés b) pontja alapján pedig a területi ellátási kötelezettséggel terhelt egészségügyi szolgáltatónál igénybe vett társadalombiztosítási ellátásokkal összefüggésben is kizárja annak lehetőségét, hogy az egészségügyi szolgáltató a beavatkozás megtagadása mellett döntsön.

5. Befejezés

[28] Az eddig leírtak alapján megállapítható, hogy a személyhez fűződő jogok szabályozása felvet értelmezési kérdéseket, éppen ezért kísérletet tennék arra, hogy a kutatás eredményeit összegezve értékeljem annak tartalmát és megfogalmazzam észrevételeimet azokon a területeken, amelyek a jogértelmezés vagy a jogalkalmazás eredménye nem feltétlenül helyes.

[29] Mindenekelőtt célszerű a jogsértés természetét meghatározni. A személyiségi jogok megsértése mindig objektív jellegű. Ez azt jelenti, hogy a jogsértés léte nem lehet a jogaiban megsértett személy szubjektív tulajdonságainak függvénye. Egyes álláspontok szerint a személyiségi jogok megsértése kétféleképpen képzelhető el. Az első lehetőség, hogy a jogellenes magatartás objektíve – tehát mindenkire nézve – alkalmas valamely személyiségi jog megsértésére. A második lehetőség, hogy a jogellenes magatartás csak szubjektíve – tehát nem általános jelleggel, hanem egy meghatározott személy vonatkozásában – alkalmas arra,

¹⁴ HANTI PÉTER: *Felelősség és kockázatmenedzsment az egészségügyben. Az orvosok jogai és kötelezettségei.* CompLex, Budapest, 2013, 278. o.

¹⁵ SZIGETI ZSOLT: *Az egészségügyi kártérítési ügyek jogpszichológiájának vázlata IV.* [online]. [2016.10.09.], http://novissima.blog.hu/2014/04/03/dr_szigeti_zsolt_az_egeszsegugyi_karteritesi_ugyek_jogpszichologiajanak_vazlata_iv

hogyan egy adott személyiségi jogot megsértse.¹⁶ Véleményem szerint ez az álláspont nem tartható, ugyanis – mivel a személyhez fűződő jogok objektív jellegűek – az egyéneket szubjektíve sértő magatartásokat magába kell, hogy foglalja az objektíve jogsértő magatartások halmaza. Ha egy adott magatartás tehát alkalmas arra, hogy egy meghatározott személy személyhez fűződő jogát megsértse, akkor azt olyannak kell tekinteni, amely alkalmas arra, hogy bárki személyiségi jogát megsértse. A szubjektíve jogsértő magatartások megkülönböztetése ugyanis azt eredményezné, hogy objektíve jogsértő magatartás hiányában az egyéni hátrány bizonyítása is személyiségi jogi jogsértés megállapításához vezethetne. A Ptk. ugyanakkor kifejezetten rögzíti, hogy a sérelemdíj megítéléséhez nem szükséges, hogy a jogosult a jogsértésen kívül további hátrányt is bizonyítson; éppen ezért nem lehetséges, hogy a jogsértés létét a jogosultak egyéni vonásaitól tegyük függővé.

[30] Problémát jelent, hogy egy személyiségi jog megsértésével párhuzamosan *de facto* nem feltétlenül beszélhetünk sérelemdíj iránti jogosultságról. Maga a bírói gyakorlat sem egységes annak a kérdésnek a megítélésében, hogy a sérelemdíj jogalapja igényli-e a jogsértésen felül valamilyen valós sérelem megvalósulását. A Debreceni Ítélőtábla Pf.I.20.255/2016/6. számú döntése alapján ilyen jellegű sérelem a sérelemdíj megállapításának nem lehet az előfeltétele, hiszen a Ptk. kifejezetten rögzíti a jogsértés tényén kívüli további hátrány bizonyításának szükségtelenségét. A Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.521/2015/16. számú döntése alapján a jogosult az általános kártérítési felelősségi elemek meglétét köteles bizonyítani, azonban a jogsértés tényén felüli hátrány kivételt képez ezek alól. A Kúria Pfv.IV.21.764/2015/4. számú döntése ezzel szemben arra hivatkozik, hogy habár a hátrány bizonyítása nem szükséges, ugyanakkor – mivel a sérelemdíj funkciója a kompenzáció – nem vagyoni sérelem hiányában nem alkalmazható a sérelemdíj szabálya. A Szegedi Ítélőtábla Pf.I.20.164/2016/4. számú döntéséből kitűnik, hogy ugyanez igaz az ún. bagatell igényekre, amelyeknél az elszenvedett sérelem nem olyan mértékű, amely sérelemdíj alkalmazását tenné szükségessé. A Győri Ítélőtábla Pf.I.20.081/2015/3. számú döntéséből látható, hogy a sérelemdíj kettős funkcióval bír: egyrészt a személyiséget ért jogsérelem orvosolásául szolgál, másrészt a jogsértéshez kapcsolódó magánjogi büntetésnek minősül. Véleményem szerint a polgári jognak elsősorban a jogsértésekkel okozott hátrány kompenzációjára és reparációjára kell törekednie, nem pedig arra, hogy represszív jellegű szankciókat alkalmazzon. A sérelemdíj egyébként is a sérelmet szenvedett személynek, és nem az államnak jár. A kompenzációs cél megvalósulása ugyanakkor nem igényli, hogy a sértett akkor is sérelemdíjban részesüljön, amikor valós sérelem nem érte.

[31] A leírtak alapján célszerű lenne, ha a személyhez fűződő jogában megsértett személy csak abban az esetben lenne jogosult sérelemdíjra, ha a jogsértésen felül további hátrányt is elszenvedett volna. Részben a bírói gyakorlat is ezt az elvet vallja, amikor nem ítél meg sérelemdíjat azokban az esetekben, amikor a sértett valós sérelmet nem szenvedett el. A jogalkotó ugyanakkor nem véletlenül nem kívánja meg, hogy a jogosult a sérelemdíj jogalapjához az őt ért hátrányt is bizonyítsa. A nem vagyoni hátrány bizonyítása ugyanis tulajdonképpen lehetetlen. Az egészségügyi beavatkozások során ugyanakkor többnyire az élethez, a testi épséghez vagy az egészséghez való jog szenved sérelmet, amelyek – mivel fizikai sérelemmel járnak – egyébként is egyértelműsítik, hogy a beteg hátrányt szenvedett el.

¹⁶ FÉZER TAMÁS: *A kártérítési jog magyarázata*. CompLex, Budapest, 2010, 306-307. o.

Mindemellett elgondolkodtató, hogy amennyiben más jellegű személyhez fűződő jog – például a becsülethez vagy a jóhírnévhez való jog – megsértése esetén a valódi hátrány nem bizonyítható, akkor mi alapján képes eldönteni a bíróság, hogy a kompenzáció mekkora összegű sérelemdíjjal biztosítható.

Tárgyszavak: személyiségi jog, személyhez fűződő jog, egészségügy, egészségügyi szolgáltató, beteg, emberi méltósághoz való jog, magánélethez való jog, diszkriminációmentes elbánáshoz való jog, személyes adatok védelméhez való jog, sérelemdíj